

Het Groene Blad

IVN Eerbeek en omstreken Jaargang 37 nr. 2- 2025

Ouwe kost(baarheden)

bekenwandling Loenen

Varens in de Harmanahof

Colofon

IVN Eerbeek en omstreken

IVN, Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid afdeling Eerbeek en omstreken, is een vereniging van vrijwilligers die mensen betreft bij hun (groene) leefomgeving, natuur, milieu en landschap in de gemeente Brummen. IVN-Eerbeek organiseert activiteiten zoals wandelingen, cursussen en werkzaamheden in het groen voor iedereen.

Lid of vriend worden? Meld je via e-mail aan bij secretaris@ivn-eerbeek.nl of via de website.

Contributie (per jaar): Leden: € 25,- Donateurs: € 12,- Huisgenootleden € 12,-

Vriend van IVN Eerbeek € 48,-

Te betalen op IBAN. NL17 RABO 0309 230 705 t.n.v. IVN vereniging afd. Eerbeek e.o.

Opzegging, wijzigingen in adresgegevens, e-mailadres graag melden bij de secretaris secretaris@ivn-eerbeek.nl.

Bestuur

Voorzitter	Jan d'Anjou	voorzitter@ivn-eerbeek.nl
Secretaris	Wordt gezocht. Meld u!!!!!!	secretaris@ivn-eerbeek.nl
Penningmeester	Wim den Hartog	penningmeester@ivn-eerbeek.nl
Lid	Bert van der Saag	bertengustien@hotmail.com
Lid	Ingrid van Eijk	iggyb@chello.nl

Werkgroepen

Excursies	Chris Holtslag	excursies@ivn-eerbeek.nl
Natuurtuin	Gerard Nijhof	natuurtuin@ivn-eerbeek.nl
Publiciteit	Sandra Christiaans	publiciteit@ivn-eerbeek.nl
Scholing	Vacature	
Venel	Jos Rouland	venel@ivn-eerbeek.nl

Het Groene blad

Het Groene Blad is het contact - en informatieblad van IVN-Eerbeek en verschijnt viermaal per jaar. Het blad is van en voor leden en donateurs. Bijdragen zijn van harte welkom.

Overname van artikelen is toegestaan na schriftelijke toestemming van de auteur en de redactie.

Kopij voor Het Groene Blad kan worden verstuurd naar: redactie@ivn-eerbeek.nl

Het Groene Blad is eveneens te lezen op de website van IVN-Eerbeek en omstreken www.ivn-eerbeek.nl onder publicaties.

Redactie: Lambert Kouwenberg, Jan Coenraads.

Opmaak en vormgeving: Herman Heskamp en Ronald Geerlof.

De uiterste inzenddatum kopij voor het volgende nummer is 1 juli 2025.

ISSN 2543-117X

Het Groene Blad

IVN afdeling Eerbeek - Mei 2025

Redactioneel Krenterig

Het kost mij steeds meer moeite positief en optimistisch te blijven. Dat zult u wellicht ook gemerkt hebben in mijn inleidingen bij vorige nummers van Het Groene Blad. Er gebeuren zo veel verschrikkelijke dingen in de wereld en we hebben zo veel 'gekken' overal aan de macht; om moedeloos van te worden. Het 'Hoger Wezen', ook wel God genoemd, is wat krenterig in het verlenen van geluk aan goedwillende, onschuldige mensen.

Maar dan breekt de lente aan, voor mij het mooiste jaargetijde! De natuur stoort zich niet aan al dat economische en oorlogsgeweld en verandert flora en fauna zoals de natuur dat elk voorjaar doet. Bomen en planten ontwaken uit hun winterslaap en worden weer groen. Vogels keren terug uit hun overwinteringsgebieden en zingen hun hoogste lied. Ook de andere dieren krijgen lentekriebels en gaan op zoek naar partners.

Als ik op mijn favoriete hei loop ben ik voor even zelfs de stikstofproblemen vergeten. Ik prijs me momenteel, nu ik voor vervoer op de hulp van anderen aangewezen ben, gelukkig met een heel mooi natuurgebied vlak bij huis. Er is daar zoveel moois te zien (en horen)!

In de eerste week van april heb ik echt met verrukking staan kijken naar de overdadige schoonheid van al die bloeiende krentenboompjes. Het kan me niet schelen of een krentenboompje van oorsprong wel echt inheems is of niet. Hij is al zo lang in onze streken en doet het er zo goed dat hij er voor mij helemaal bij hoort. Wie kan nu niet enthousiast worden van die wolken van roomwitte, enigszins fragiele bloemen. Bosranden fleuren letterlijk op van deze natuurlijke schoonheid. Later, als de bloemen verwelkt zijn komen de groene blaadjes tevoorschijn en nog weer wat later de vruchtjes, de krentjes die heel goed te consumeren schijnen te zijn maar dat heb ik eigenlijk nog nooit gedaan.

Het lentefeest op 'mijn' Gorsselse Heide is helemaal compleet als ik tussen alle andere (heide)vogels de boompieper zie met zijn bijzondere vlieggedrag en niet te vergeten de boomleeuwerik zie en vooral hoor met zijn opmerkelijke lu-lu-lu geluid. Dan overheerst toch even het gevoel van een zorgeloze lente.

In dit nummer van ons blad vertellen meer auteurs over de dingen die groeien en bloeien en hen altijd weer boeien. Verhalen en verhaaltjes over planten, dieren en lenteverstijnselen. En natuurlijk zijn er de schrijvers met hun vaste bijdrages zoals die over de geschiedenis van mensen, gebouwen en de natuur in vervlogen tijden.

Ik wens u veel leesplezier en hopelijk vergeet u, net als ik, voor enige ogenblikken de zorgen van alledag. Een genoeglijke nieuwe lente!

Lambert Kouwenberg

Inhoud

- 4 Ouwe Kost(baarheden)
- 8 Oude beukenlanen
- 10 Varens in de Harmanahof
- 14 De boomleeuwerik
- 16 De zomertijd
- 16 Bekenwandeling Loenen
- 18 50 jaar lid!
- 19 Gezamenlijke wandeling
- 22 Lentekriebels
- 23 Mijn bank
- 24 Laurier of Laurierkers
- 25 Weetjes roodborstje
- 25 Kievitsbloem
- 26 Het everzwijn
- 28 Agenda

Drukker:
Editoo B.V. te Arnhem

Foto's voorzijde: de Overtuin
Warnsveld
Ronald Geerlof

Ouwe Kost(baarheden)

AUTEUR: BERT VAN DER SAAG

Le Paradou bij Laag Soeren

Gaan we over de Harderwijkerweg naar Dieren dan komen we in Laag-Soeren en vrijwel direct zien we dan aan de linkerkant een bos. Dat is recht tegenover het boerderijtje van Herma Scherpenzeel. Het perceel loopt door totdat je linksaf het Soerensezand in kan. Vervolgens kun je links Den Texweg in kom je weer uit op de Harderwijkerweg. Het landgoed bestaat voornamelijk uit bos, maar er liggen ook twee weilandjes, die van de familie Pasman zijn. Het heet 'Le Paradou' en het is echt een heel interessant bos.

Bijzonderheidje: Waarom heet de Harderwijkerweg zo? De Harderwijkerweg loopt tegenwoordig van de rotonde tussen Loenen en Eerbeek tot aan Dieren in de buurt van het Rhedens college. Hij is ± 9 km lang. De weg is al eeuwen oud, kwam al in begin 1800 op kaarten voor. Het was een Hanzeweg, tussen Harderwijk en Doesburg. Dit waren twee Hanzesteden. De weg liep via de Woeste Hoeve, een pleisterplaats voor mens en dier. De mens kon hier eten, drinken, overnachten en de paarden

verversen. Op dit punt kwamen meerdere wegen samen en van hier kon men alle kanten uit. De naam Soerensezand (vroeger de Oude Eerbeekseweg) spreekt voor zichzelf. Den Texweg is wat moeilijker. De weg bestaat al lang, maar kreeg pas na 1948 zijn naam. Aangegeven wordt dat hij vernoemd is naar een groot grondbezitter, "Den Tex". Hij komt voor in Brummens notariële archieven en in het bevolkingsregister. Er is echter verder niets over bekend.

Men denkt dat de naam, Le Paradou, ontleend is aan een boek van Victor Hugo en 'Het paradijs' betekent. Maar er schijnt ook een dorpje in het hart van de Provence in Frankrijk te liggen met deze naam en dan betekent het 'vollersmolen', een plaats waar laken werd bewerkt. De familie Overweg (waarover later meer) kwam hier vaak.

Oude kaarten

We duiken nu maar eens in deze geschiedenis. De 1e kaart is van 1832 daarop kun je zien dat er nog niets is gebeurd. Wel kun je zien dat de grens tussen Rheden (toen nog alleen Dieren) en Brummen erdoor loopt. Dit

komt doordat de Marken van Spankeren/Laag-Soeren en Leuvenheim/Hall hier lagen. Na 1830 werden de Marken opgeheven en de grond verdeeld onder de leden. Toen kwam het terrein, wat nu Le Paradou is, in bezit van een aantal kleine keuterboertjes en enkele particulieren, die er een huisje op bouwden. In 1865 zijn er duidelijk 4 percelen te onderscheiden. Men had wat vee en een stukje bouw- en weiland. Daarnaast werkte men vaak nog ergens anders, zoals op de Geneeskrachtige Badinrichting "Bathesda".

1866 La Paradou

Om de percelen heen lagen wildwallen, een gegraven greppel met een wal ernaast. Op de wal werden zomereiken geplant, die leverden dan hakhout op. De wallen waren ook om het stuifzand tegen te gaan en het wild te weren. In 1863 kwamen de eerste grove dennen op de percelen. Op de hoek Harderwijkerweg en Soerense zand kwam een smederij. Wie er in de huisjes in Le Paradou woonden is niet bekend. In die tijd hoorde het stuk land aan de andere kant van de Harderwijkerweg (later grond van de vader van Herma) er ook bij. Evenals een stuk aan de andere kant van het Soerense zand. Op de kaarten van rond 1900 staan er 4 huizen en in 1912 is het bos eigendom van Dhr. De Jong. Hij gaat het gebied, behalve de erven van de woningen, beplanten met bomen. In de jaren '20 van de vorige eeuw wordt het gehele gebied aangekocht door iemand uit Den Haag. Deze noemt het ook voor het eerst Le Paradou. Hij wilde er een landhuis op bouwen en heeft daarvoor ook al de oprijlaan laten aanleggen. Door de crisis is er echter niets van gekomen.

Bomen

Hij liet veel bomen planten, zoals ook een tamme kastanje. Deze stond bij het in 1913 afgebroken huisje, waarvan nog wel de resten van de kelder te zien zijn. De majestueuze tamme kastanje heeft de mooie lokale naam "de hartjesboom" gekregen vanwege de grote verwonding in de vorm van een hart. Tegenover deze kastanje kwam een Pinetum. Dit stamt uit ±1950. Hierin stonden allerlei bijzondere naaldbomen (coniferen). Pinetum komt van Pinus (dennenfamilie) Pinaceae. Behalve de grove den (Pinus silvestris) staat er nog één exemplaar van een parasolden, de Pinus pinea. Dan zijn er enkele van de oude,

bijzondere soorten te vinden als: de Abies alba (de zilverspar met een gladde stam), twee Japanse lariksen, enkele Chamaecyparissen en een reusachtige Taxus baccata. Verder staat er in de buurt nog een groep oude fijnsparren (Picea abies) en een enkele enorme Douglasspar (Pseudotsuga menziesii). De meeste vreemde soorten zijn verdwenen. Ook kwamen er Amerikaanse eiken. Sommigen hebben zich weer uitgezaaid zoals de Chamaecyparis en de fijnspar. Zij nemen dan de plaatsen in van de omgevalen bomen. Er zijn door de droge, warme tijden, maar ook door de letterzetter of boekdrukker (Ips typographus) vele slachtoffers gevallen.

Bijzonderheidje: Letterzetter (typographus) is een insect en wel een hout-etende kever van zo'n 4,5 tot 5 mm. Hij is bruin, en iets donkerder aan de voorkant. Hij vreet levend hout, maar kruipt het liefst in dood hout en graaft dan zijn gangen. Dood hout geeft minder afweerstoffen af, zoals hars en dan kan hij zijn gang gaan. Zijn gangen verstoren de sapstromen en stoppen deze zelfs. Hij is zeer schadelijk. Vooral de fijnspar, de den, spar en lariks vindt hij lekker. Hij gaat onder de schors zitten. Doordat ze bomen doorzeven met vreetgangen zijn ze ook economisch schadelijk. Vijanden van de letterzetter zijn de zwarte specht, de grote bonte specht en ook de boomklever. Het rooien en verwijderen van de bomen is het beste. Gelukkig is het geen ramp voor de natuur, maar we moeten wel meer variatie in boomsoorten brengen en niet meer eindeloos dezelfde bossen aanplanten.

Letterzetter

Na de WO II zijn de Joodse eigenaren uit Den Haag niet teruggekomen en in 1948 hebben de erfgenamen uit Amerika het bos en huisjes verkocht. Toen kocht H. Slijkhuis, de vader van Herma, het huisje buiten het bos. Het bos en de huisjes werden gekocht door de familie Overweg. Zij kwamen uit Indië. Zij hadden meer bos in hun bezit, zoals ook de blokhut vlakbij "de Plaghak" aan de Schaapsallee. Dhr. Overweg liet veel grove dennen kappen en plantte er Douglas sparren voor in de plaats. Deze staan er nu nog en zijn meer dan 60 jaar oud. Na het overlijden van de ouders Overweg verkochten de kinderen een gedeelte (2/3) aan Dhr. Reinders van Reindersbouw uit Dieren. Deze dacht er woningen te gaan bouwen, maar kreeg geen toestemming. Dhr. Overweg jr. erfde 1/3 deel, met de 2 huisjes. Zelf woonde hij met zijn vrouw in het huisje aan het Soerensezand. Het andere werd gehuurd door de familie Kool, welke het later kocht. Door overerving werd het dus in tweeën, broer en zus, gesplitst. Het

is lang in bezit geweest van de familie Overweg. In 1984 kocht Natuurmonumenten bijna 4 ha. Dit was het deel van Henk Overweg. Hij verkocht toen ook 2 ha aan dhr. Bruinier, die het oude woonhuis/boerderijtje plat liet schuiven en de restanten in een groot gat heeft gedumpt. Later is die 2 ha aan de familie van den Akker verkocht. Er stond een verwaarloosd boerderijtje dat wel gebruikt werd als vakantiewoning. Hierin heeft Maartje Offers meerdere malen gewoond

Bijzonderheidje: Maartje (Maria) Offers (1891 – 1944) was een bekende Nederlandse alt. Zij groeide op in Den Haag. Al op jonge leeftijd bleek dat zij goed kon zingen. Zij zong door geheel Europa en ook in New York. Toen Hitler de macht greep in Duitsland, wilde ze daar niet meer optreden. Zij kreeg suikerziekte en had last van obesitas. Dit bepekte haar erg in haar optreden. Toen haar bovenwoning in Den Haag door de Duitsers werd gevorderd, vertrok zij naar Laag- Soeren. Het boerderijtje was verbouwd tot vakantiehuis. Het liefst was zij hier alleen, maar ze was er eenzaam en ongelukkig. Insuline was slecht verkrijgbaar en ook een streng dieet was bijna niet te doen. Eind '43 werd ze ziek en vertrok naar Tholen naar haar zusje Antje. Het leek erop dat ze zou herstellen en was weer van plan naar Laag-Soeren te gaan. Er kwam een complicatie bij en zij overleed op 28 januari 1944.

Grenzen

Le Paradou ligt eigenlijk in 2 gemeenten, Rheden en een klein puntje in Brummen. Het nieuwe huis ligt in Brum-

Afbeelding: Maartje Offers in Die Walkure

men. De deling komt doordat de laaglandbeek De Witte Graaf hier liep, hij stroomde naar het Soerense Broek. De beek staat nu droog, maar de beekwallen liggen er nog

huisje Maartje Offers

goed zichtbaar. Dat is nog steeds de grens. Aan de zuidgrens ligt de Soerense Protestante kerk, die in 1935 werd gebouwd. Op 8 februari 1935 werd de Commissie Kerkbouw Laag-Soeren opgeheven. Deze was jaren bezig geweest om een kerk te realiseren. Direct werd de Jut van Breukelerwaardstichting opgericht, met hetzelfde doel. (Jut van Breukelerwaard was de stichter van Bethesda en bouwer van het 1e kerktorentje op de enk van Laag-Soeren). Men had grond gekocht aan de grens van Le Paradou. Later in 1935 werd begonnen met de bouw van de kerk. In het begin werd nog wel gesproken van de

Witte Graaf

heidekerk. G. Feenstra, architect B.N.A. uit Arnhem had een kerk met Scandinavische invloed ontworpen. De klokkentoren, spits en bol, het steile rode zadeldak en de grote ramen. In de kerk valt het blank houtwerk op. De kerk werd gebouwd door aannemer Plant uit Laag-Soeren. Alles bij elkaar kostte de kerk 7619, 95 gulden. De naam van de kerk is Nederlands Hervormde Kerk, maar in Laag-Soeren gewoon: 'Kerk'.

In de oorlog hebben er nog soldaten en evacués ingezet en zijn er enkele onderdelen vernield door verkeerd overvliegende V-1's. Sinds enkele jaren staat het op de monumentenlijst van de gemeente Rheden. Tegenwoordig is het een trouw- en rouw locatie en er worden lezingen en concerten gegeven.

Kerk

Bijzonderheidje: In het boerderijtje op Le Paradou woonde de familie Kool. Dick Kool was 64 jaar getrouwd met Ans Kool – Plant. Beiden waren zeer betrokken bij het dorp Laag-Soeren. De vader van Ans, aannemer Plant, bouwde in 1935 het kerkje aan de rand van Le Paradou. Dick was jaren de organist van de kerk. Ze waren lid in de Orde van Oranje- Nassau. Dick overleed in 2020 en werd 92 jaar en Ans in 2022, zij werd 94 jaar.

Flora en fauna

In totaal is het gebied ongeveer 14 hectare groot en het wordt al meer dan 50 jaar beheerd door Piet Blanksma. Piet deed een opleiding in de bosbouw, maar ging de consultancy in. In 1972 vroeg Piet of hij Le Paradou mocht helpen bijhouden, in 1973 begon hij hiermee. Het gehele bos werd geïnventariseerd. Met een groep vrijwilligers werd het bos goed onder handen genomen. Al snel wist Piet letterlijk alles van wat er groeit en wat hem vooral boeit. Hij vertelt vol enthousiasme over het "lange bomenpad", de aparte bomen. Er zijn vooral Douglas, fijnspar, veel beuken en oude grove dennen, de eerste geplant in 1862, en inlandse en Amerikaanse eiken. Opvallend is een beukenhaag en er loopt nog een beukenlaan door het perceel, die Piet in 1991 heeft aangevuld. Interessant zijn de wallen die de oude landbouwperceeltjes, behorende bij de twee boerderijtjes, afbakenden. Op deze wallen staan nog diverse eiken van meer dan 100 jaar oud. Op sommige stukken zie je een mooi soort mos: het Thujamos, dit groeit in grote matten die los op de bodem liggen. Het bestaat uit dubbel geveerde stengels.

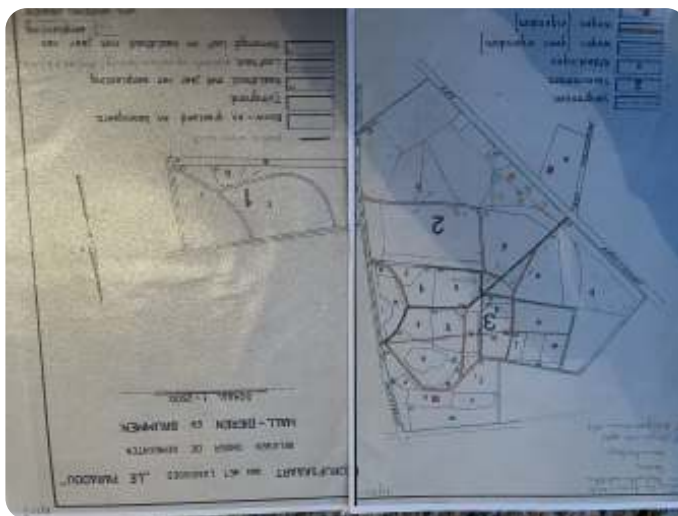

Piet Blanksma in Le Paradou

Er wonen vier soorten spechten. Er is een tamme kastanje vol spechtengaten, waar zelfs een aantal jaren een bijenvolk heeft gewoond. Piet heeft twee foto's waarop je mooi kan zien dat op de 1e foto een specht druk aan het werk is. Hij is bezig met zijn onderkomen. Op de 2e foto zie je dat later een eigenwijze uil trots op datzelfde plekje zit. In 1984 kocht Natuurmonumenten bijna 4 ha van dit bos. Formeel is het geen landgoed meer en men twijfelt of het dit ooit is geweest?

Voor 2020 waren er twee eigenaren, NM en een particuliere eigenaar.

Piet Blanksma deed voor beiden zijn 'werk'. Doordat Piet

Overzichtskaartje

hier werkte, wisten de meeste Soerenaren niet dat er twee eigenaren waren. Het is een zeer geliefd wandelgebied. De particuliere eigenaar deed zijn stuk over aan NM. Sinds 2021 kent het bos een "Pieterpad", een aubade aan Piet. Het pad is onderdeel van een 3,5 km lang pad in dit gebied. Elk jaar blazen twee vrijwilligers al die paden twee keer schoon.

Bijzonderheidje: Bijna tegenover de Rozensteinlaan zie je twee pilaren staan. Deze lijken van een hek te zijn, maar het hek is niet te ontdekken. Op de linker pilaar heeft nog een bordje van Le Paradou uit Frankrijk gehangen, maar zo'n vriendelijke verzamelaar heeft het er al snel afgesloopt! Ik heb geprobeerd te ontdekken waarom deze pilaren er staan, maar duidelijk is het niet. Ik denk aan degene die het in de jaren '20 heeft gekocht en

5 mei 2021 Pieterpad

Oude beukenlanen verdwijnen uit het straatbeeld

AUTEUR: KARIN DE RAADT

er een oprijlaan liet aanleggen. Misschien wilde hij er toen ook een hek plaatsen?

Door mijn gesprekken met Herma en Piet ben ik het bos anders gaan bekijken. Uiteraard zijn wij, hardlopers, er al meerdere keren doorheen gerend. En mooi is het zeker. Op mijn vraag of Piet er een keer met ons IVN'ers doorheen wil wandelen en ons dan van alles wil vertellen, reageerde hij positief. Dat moeten we dus zeker organiseren. Al met al was het weer de moeite waard om dit te onderzoeken. We hebben toch veel moois in onze omgeving.

Beukenlaan Huize de Voorst

Foto:Ronald Geerlof

Pilaren

Bronnen:

- *Piet Blanksma
- *Herma Scherpenzeel
- *Laag Soeren van Aris Blankenspoor
- *Soerens archief
- *Regionaal Archief Zutphen
- *Internet
- *Eigen ervaring

Extreme weersomstandigheden versnellen het einde van de beukenlanen op leeftijd, vaak wel 100-160 jaar oud. Klimaatverandering met cultuurhistorische implicaties, ondermeer bij Paleis Het Loo, Huis De Voorst en Landgoed Klarenbeek.

De beukenlaan richting het statige Huis De Voorst bij Zutphen, het 'Versailles van de Achterhoek', staat er miseraabel bij. Er was een tijd dat de beuken een dichte kathedraal vormden, een tunnel van ineengrijpende takken en bladeren boven de weg. Ruim 1200 beuken en met elk exemplaar is wel iets aan de hand. Elk jaar worden er 40

tussenuit gehaald, omdat het niet meer gaat. De problemen spelen vooral in opener gebied. In of aan de rand van steden en dorpen, of bij lanen omringd door weilanden. Daar staan de oude beuken van 30m hoog solitair en worden ze maximaal blootgesteld aan de elementen.

Door droogte krijgt de oppervlakkig wortelende boom het water niet meer bij de hoogste takken, waardoor bladeren afsterven. Dat is nadelig, omdat beuken een dunne, gladde schors hebben die gevoelig is voor direct zonlicht. Met als gevolg dat takken of de schors afsterven. Dit maakt de beuk vatbaarder voor verdere aantasting door bijvoorbeeld insecten.

En als één boom uitvalt, krijgen de bomen ernaast weer meer direct zonlicht, met een domino-effect tot gevolg. Behalve 'zonnebrand', waartegen de bomen worden ingezwachteld met jute of worden bekalkt, kan de beuk beslist niet tegen natte voeten. Maar door toenemende hevige regenbuien, staan de beuken steeds vaker in het water. Het straatnamenregister laat zien hoezeer de Beukenlaan behoort tot de Nederlandse folklore. In de top-20 meest voorkomende straatnamen moet de Beukenlaan wat betreft boomverwijzingen alleen de Kastanje- en de Eikenlaan voor zich dulden.

Maar hoe lang blijft de Nederlandse Beukenlaan nog een echte beukenlaan?

Eén van de scenario's is het langzaam laten afsterven van de 110-120 jaar oude beuken in Zutphen. Een ander scenario is het op korte termijn vellen van alle beuken en er piepjonge bomen voor in de plaats terugzetten.

Dat de beuk meer is dan alleen een vertrouwd onderdeel van het Nederlandse straatbeeld, is o.a. te zien bij Het Loo. Net als bij Huis De Voorst bij Zutphen, zijn de bomenrijen er onderdeel van het totaalontwerp van het landgoed en maken ze zo onderdeel uit van het rijksmonument waar ze heen leiden. En nu kampen beide met hetzelfde beukenprobleem, al heeft de oudere broer in Apeldoorn al langer last van ouderdomskwalen.

Oude, monumentale laanbomen kappen is een delicate exercitie en stuit vaak op onbegrip bij omwonenden. Het probleem is ook dat één of enkele exemplaren vervangen niet gaat. Door de hoge bomen ernaast verliest een jonge beuk de strijd om zonlicht en voedsel. En dus moet de hele rij eraan geloven.

Het Loo koos na de kap in 2021 tot veler verrassing toch weer voor de beuk. Men wilde vasthouden aan de geschiedenis en het historische beeld herstellen. In Zutphen durven ze dat niet meer aan.

Ook op Landgoed Klarenbeek in de gemeente Voorst, is recent een groot aantal monumentale beuken tegen de vlakte gegaan. Voor vervanging wordt zeker niet voor beuken gekozen. "Het zijn reuzen, maar wel tere reuzen", volgens de bosbeheerder.

Welke bomen kun je dan wel herplanten? Afhankelijk van de ondergrond komt een bodemonderzoeker uit Wageningen uit bij de eik en de linde. Beide kunnen beter tegen droogte dan de beuk, maar hebben ook hun zwaktes.

De eik groeit langzaam en kampt met o.m. de eikenprocessierups en de boorkever. De linde heeft veel scheuten die uit de grond steken, de z.g. 'broek', en trekt veel luizen aan die een plakkerige substantie afscheiden, wat bij het parkeren van auto's problemen geeft.

De plataan doet het ook goed als laanboom, maar die valt voor velen af, omdat het geen inheemse soort is. Tja...

In Klarenbeek is de keuze gevallen op de koningslinde. Een fraai opgaande boom, die boven de weg ook goed sluit. De voordelen van de koningslinde in vergelijking met andere lindes zijn o.m. de grootte en de uitstraling, waardoor deze linde een statige en imposante boom is. Ook kan de koningslinde honderden jaren oud worden, wat zorgt voor een blijvend element in het landschap. Verder produceert hij schaduw door de dichte kroon, is relatief beter resistent tegen ziektes en plagen én produceert de koningslinde minder honingdauw dan andere lindes. Naast deze linde zijn er ook eiken aangeplant.

Ook in Leersum, op de Utrechtse Heuvelrug, is gekozen voor lindes, nadat een valwind in 2021 de helft van de oude beuken aan de statige Lomboklaan omver had geblazen.

Bij Paleis Het Loo is de hoop dat de jonge beukenbomen door grondverbetering beter wortelen door middel van natuurlijke compost. Bovendien kan bij evenementen niet meer tussen de beuken door worden gereden, wat voorkomt dat de bodem verdicht en boomwortels beschadigd raken. Het zal echter wel noodzakelijk zijn de jonge aanplant regelmatig van water te voorzien!

Bron: Eigen waarneming en de Volkskrant van 11/1/25.

Varens in de Harmanahof

AUTEUR: JAN COENRAADTS
FOTO'S :JAN COENRAADTS

Inleiding

In Harmanahof noteer ik nu en dan de bloeiende planten, zodat we een idee hebben hoe een en ander zich ontwikkelt in onze natuurtuin. Sommige planten en dieren laten zich – al dan niet tijdelijk – steeds meer zien, andere steeds minder. Vaak blijft het min of meer constant, maar kleine veranderingen zijn er elk jaar. Speciaal het meer of minder voorkomen van planten- en diersoorten die extra gevoelig zijn voor bepaalde omgevings- en bodemfactoren kan nuttige informatie geven. Niet voor niets worden die soorten 'indicatoren' genoemd: ze zijn soms een belangrijke fingerwijzing ('index' = wijsvinger) voor veranderingen in de direct omringende natuur.

Tijdens deze inventarisaties kwam ik tot nu toe drie soorten varens tegen. Een echte varenkenner zou er misschien meer ontdekken, maar voorlopig ben ik al blij met deze drie. Aardig is dat juist deze drie varens er heel verschil-

steenbreekvaren

lend uitzien en in Harmanahof dus gemakkelijk zijn te herkennen.

Bij de poel zag ik in de buurt van de 'loopplank' tot nu toe twee koningsvarens en een tongvaren. Aan het muurtje verderop in de tuin zag ik rechts naast de muurleeuwenbek een steenbreekvaren en links een tongvaren. Tot voor kort hield ik mij nauwelijks bezig met de wereld van de varens. In Nationaal Park Veluwezoom liep ik echter door een waar woud van meer dan manshoge (ade-laars)varens en dat had een bijzondere sfeer, iets geheimzinnigs zelfs. Ik realiseerde mij dat varens anders zijn dan andere planten, al doet het blad van sommige zaadplanten wel wat 'varenachtig' aan. Ook elders zie ik regelmatig wat varens bij elkaar en ervaar ik ze vaak als 'sfeervol'. Langzamerhand groeide het idee mij wat te verdiepen in en wat te schrijven over deze bijzondere groep planten.

Opzet en bronnen

In dit artikel ga ik eerst in op varens in het algemeen en daarna op de drie hierboven genoemde varens. Mocht naderhand blijken dat er meer soorten varens voorkomen in Harmanahof, dan meld ik dat wel in een volgend nummer van Het Groene Blad.

Voor dit verhaal over een mij niet al te bekende plantengroep maakte ik naast wat bekende flora's en veldgidsen vooral gebruik van de websites 'Flora van Nederland' en 'Wikipedia' en van het 'Basisboek Veldbiologie' van Sander Turnhout. Eerstgenoemde website geeft door middel van tekst en een zich nog steeds uitbreidend aantal instructieve filmpjes met mooi beeldmateriaal, duidelijke beschrijvingen van en wetenswaardigheden over enkele honderden planten.

Ook Wikipedia vind ik een nuttige website met betrekking tot naslag van planten kennis. Je hoort wel eens kritiek op deze website, maar zeker waar het sec gaat om kennis van planten en dieren vind ik dit niet terecht. Laten we in deze onzekere en spannende tijden vol nepnieuws maar zuinig zijn op sympathieke websites als Wikipedia. Snel naar het boek van Turnhout. Dit geeft goede en overzichtelijke informatie over natuurontwikkelingen, de diverse planten- en dierengroepen en hoe die in de vrije natuur te benaderen. Daarnaast geeft het boek beknopte maar relevante informatie over een vrij groot aantal dieren- en plantensoorten. Voor zover u deze uitgave nog niet zelf ontdekte, beveel ik die van harte aan. De enige klacht die ik er tot nu toe over hoorde is dat de letters wat klein zijn.

Varengeschiedenis en classificatie

Biologen die varens (Pteridophyta) bestuderen zijn 'pteridologen' naar hun vakgebied de 'pteridologie'. Een paar honderd miljoen jaar geleden waren varens de meest voorkomende planten op de aarde. Op veel fossielen uit die tijd, ruwweg 360 tot 100 miljoen jaar geleden (vooral Devoon en Carboon, maar nog wat doorlopend in Perm, Trias, Jura en Krijt), kun je afdrucken van varens vinden. Na deze 'bloeitijd' zijn de varens geleidelijk weggeconcentreerd door bloemplanten, waardoor je varens nu vooral nog ziet op vaak nogal vochtige plekken waar de meeste bloemplanten het moeilijk hebben, zoals in donkere bos-

We kunnen de plantenwereld verdelen in groenwieren, mossen, levermossen, wolfsklauwen + paardenstaarten, varens, naaldbomen en bloemplanten. Tegenwoordig rekent men varenachtigen als paardenstaarten en addertongen wel tot de varens, maar wolfsklauwen en biesvarens niet of niet meer. Varens en varenachtigen vind je bijna overal op de wereld en er zijn duizenden soorten. Gezien de omstandigheden daar (vochtig, schemerig) is het niet vreemd dat vooral in regenwouden veel varensoorten voorkomen.

Wat zijn het voor planten?

Varens behoren tot de zogenoemde hogere planten en zijn overblijvende planten die in Europa altijd kruidachtig zijn, maar in tropische streken soms ook in boomvorm voorkomen. Varens hebben bijna altijd een ondergrondse wortelstok die in sommige gevallen vrij houtig kan aandoen en bladen met een steel en een bladschijf. Er is geen echte stengel: de in het begin vaak opgerolde bladen groeien, vaak in bundels of een rozet, vanuit de wortelstok vanaf of vanuit de bodem. De bladen bestaan veelal uit twee rijen deelblaadjes (eenmaal geveerd), maar die deelblaadjes kunnen ook weer tot de nerf zijn ingesneden (dubbelgeveerd) en ook die kleine blaadjes kunnen weer zijn ingesneden (driemaal geveerd). Daar zijn wat variaties op, want wanneer de insnijding niet helemaal tot de nerf gaat, kunnen deelblaadjes ook halfgeveerd zijn, zodat anderhalf en tweeënhalf geveerd ook voorkomt. Wel wat ingewikkeld dus, maar het resultaat van al die hele en halve insnijdingen is vaak fascinerend.

Varens zijn sporenplanten. Zo'n spore is een stukje van de plant en ze zitten in meestal bruine opeenhopingen (sori) aan de onderkant van het blad onder een groenachtig vliesje. Een 'sori' bevat een groot aantal houdertjes voor de sporen die 'sporangia' of 'sporangien' heten. De wind neemt de rijpe sporen mee en dat zijn er nogal wat. Per varenblad worden er wel honderdduizend of meer 'haploïde' (= één enkele set chromosomen aanwezig) sporen gemaakt, alleen te zien onder een goede microscoop. Vreemd genoeg de meeste daarvan gaan verloren, vandaar dat een grote hoeveelheid nodig is. Komt een spore op een geschikt plekje terecht (warm, vochtig), dan maakt hij een 'prothallium', een soort groen matje. Aan de onderkant daarvan ontstaan mannelijke en vrouwelijke voortplantingsorganen. In een vochtige omgeving komen er uit de mannelijke organen voortplantingscellen die met hun staart naar de vrouwelijke zwemmen en die bevruchten. Daaruit groeit vervolgens een nieuwe 'diploïde' (= beide chromosomen aanwezig) varenplant.

Sommige varens hebben vruchtbare (fertiele) bladen én onvruchtbare (steriele) bladen. Een bekende varensoort met fertiele en steriele bladen is dubbelloof (*Struthiopteris spicant*, ook wel *Blechnum spicant*) dat onder meer in de bossen van het Leusveld voorkomt, maar ook wel langs sprenghen.

In Nederland zijn bijna veertig soorten varens bekend, waarvan veel soorten behoorlijk zeldzaam zijn en ernstig worden bedreigd. Sommige varens groeien op muren en

twee daarvan zijn de steenbreekvaren en de tongvaren die je aantreft op het wat ruïneus wordende muurtje in onze natuurtuin. Tussen deze twee varens groeit muurleeuwenbek (*Cymbalaria muralis*) met zijn roze bloempjes die vorig jaar tot ver in de herfst waren te zien. Een grotere tongvaren groeit al jaren tegen een boomstronk naast de poel. Tongvarens houden van veel vocht en kom je daarom ook wel tegen in waterputten en sluizen. Tongvarens en steenbreekvarens blijven ook in de winter groen en dat is niet het geval met de koningsvaren, de derde varensoort in de natuurtuin, die elk najaar verdwijnt en het volgende jaar opnieuw verschijnt.

Koningsvaren (*Osmunda regalis*)

De adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*) is de grootste varen in onze streken en de bladen kunnen wel tot 3 meter lang worden. De koningsvaren is met 30-160 cm echter een goede tweede en schijnt onder extreem gunstige omstandigheden zelfs ruim twee meter te kunnen halen. De twee koningsvarens naast de poel in onze natuurtuin halen dat niet: in 2024 waren ze zo'n 60-70 cm. Volgens website 'Flora van Nederland' komt de plant voor in heel Nederland, vooral in Noord, Oost en Midden-Nederland, plaatselijk in laagveengebieden, maar minder in de veengebieden van Noord en Zuid-Holland. In het kustgebied en Zuid-Limburg is de koningsvaren zeldzaam. De koningsvaren kun je tegenkomen in gebieden met laagveen tot in vochtige bossen, oevers van meren en beken (zo ook bij de poel in onze natuurtuin), in houtwallen, in en rond greppels en langs sloten. De plant komt voor in Europa, Midden-Azië, Afrika en Noord en Zuid-Amerika. De 'Heukels' Flora van Nederland' meldt dat de plant

Koningsvaren

houdt van "natte, zure tot zwak zure zand- of veengrond in loofbossen, aan beschaduwde slootkanten en in veenmoerassen. Plaatselijk soms vrij algemeen op de pleistocene zandgronden en laagveengebieden, elders zeer zeldzaam". Dat komt wel ongeveer overeen met wat de Flora-website meldt.

Volgens de Heukels' behoort de koningsvaren tot de Osmundaceae-familie, de koningsvarenfamilie. Dat zijn aardvarens met een korte rechtopstaande wortelstok zonder schubben. Jong blad is wollig, lichtbruin behaard, spiraalvormig opgerold en de bladstelen hebben een verbrede voet. De sporangiën vormen geen echte hoopjes, hebben geen dekvliesjes en geen annulus. Dat laatste is een ring van bijzondere cellen op het sporangium die in verband lijken te staan met het verspreiden van de sporen. De sporenvorming en verspreiding vindt plaats in de periode juni-augustus.

De wortelstok kan 3 cm dik zijn (de Heukels' zegt 30 cm, maar dat lijkt mij meer iets voor het Carboon; bedoeld zal zijn 30 mm) en de bladeren zijn dubbel geveerd met een fijn gezaagde rand. Opvallend is dat de onderste helft van het blad onvruchtbaar is, de bovenste vruchtbaar en uitlopend in een decoratieve, bruine pluim met de sporenkapsels.

Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*)

De in het wild zeldzame tongvaren behoort tot de Streepvarenfamilie en dat zijn volgens de Heukels' "rots- en muurvarens (in NL zelden aardvarens) met korte, opstijgende of rechtopstaande, beschubde wortelstok. Bladen in bundels, ongeleed met de wortelstok, vruchtbare en on-

Tongvaren

vruchtbare gelijk, steel aan de voet met twee vaatbundels, deze naar boven toe verenigd tot een enkele x-vormige bundel. Sporangieënhoopjes langwerpig, met langwerpig tot lijnvormig dekvliesje." Tot zover de algemene kenmerken van de Streepvarenfamilie.

Het blad van een tongvaren valt erg op, want het ziet er anders uit dan dat van de meeste varens, namelijk niet ingesneden, met een gave, vaak wat gegolfde rand, lancet- tot lijnvormig en 1-7 cm breed met een hartvormige, iets verbrede voet met twee naar achteren gerichte lobjes. De bladsteel heeft fijne schubben, de grootste breedte van

Blad Tongvaren

het blad is ongeveer halverwege de bladlengte en het loopt spits toe. Jonge bladen komen in april als een rozet opgerold uit de ondergrondse wortelstok, waarna ze zich ontrollen. Ze zijn van boven glanzend en wat leerachtig en aan de onderkant dofgroen. De sporenvorming en -verspreiding vindt plaats in juli-augustus. De sporangieënhoopjes zitten aan de onderkant in strepen langs de zijnerf en die strepen kun je ook in de winter nog zien. Een tongvaren wordt 15 tot 60 cm hoog en de bladen kunnen wel 50 cm lang zijn.

Tongvarens vinden we op "beschaduwde, vochtige tot natte plaatsen op muren, op basaltglooiingen; ook in bossen, onder struikgewas en op dood hout", aldus de Heukels'. Daaraan kunnen we nog toevoegen 'op muren langs beken, kanalen en grachten'. Wild is de tongvaren vrij zeldzaam in stedelijke gebieden (maar neemt daar wel toe) en zeer zeldzaam in kalkrijke duingebieden, het rivierengebied en Zuid-Limburgse hellingbossen. De plant staat als beschermd te boek in de Heukels'. Veel vaker komen we tongvarens tegen als tuin- en kamerplant en vanuit tuinen verwilderend of al ingeburgerd.

Tongvarens vinden we in Midden en Zuid-Europa, Midden en Oost-Azië en Noord-Amerika.

Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*)

De steenbreekvaren is een vrij zeldzaam lid van de streepvarenfamilie en komt relatief vaak samen voor met een familielid, namelijk de muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*), die wat meer voorkomt. Die op het muurtje in Harmanahof is een kleine, altijd groene varen. Steenbreekvarens zijn relatief kleine varens, maar kunnen wel veel groter worden dan ons exemplaar.

Vanuit de wortelstok begint een aantal bladstelen met daarop smalle bruinzwarte schubben, meestal met een donkere streep in het midden. De bladen groeien naar alle kanten. Het blad is enkelgeveerd met deelblaadjes in twee

blad steenbreekvaren

kanten. Het blad is enkelgeveerd met deelblaadjes in twee rijen en is vaak zo'n 20 cm lang, maar dat haalt die van ons waarschijnlijk nog niet. Op een extra gunstige plaats kan een blad wel tot ongeveer 40 cm lang zijn. De deelblaadjes zijn eirond, lichtgroen en soms getand. De bladspil en de korte bladsteel zijn bruin-zwart en lijken wat op een draadje. De tegenoverstaande deelblaadjes zijn ongeveer 1 cm lang en zijn zittend of vrijwel zittend: ze hebben niet of nauwelijks een steeltje. Ze blijven in de winter aan de plant en vallen daarna af, terwijl de bladsteel en bladspil vaak nog aan de plant blijven zitten.

De sori, de sporenhoopjes, zijn lang en smal en ze vormen een soort van lijntjes. De sporen zijn rijp tussen mei en oktober en gebruiken dan vrijwel de hele onderkant van de deelblaadjes.

Je vindt steenbreekvarens vaak op vochtige, oude muren en dan vaak op het noorden. Hoewel de plant op goed vochtige plekken soms wel eens in de volle zon staat, preferiert die toch plaatsen met wat minder zon en meer schaduw, bijvoorbeeld muren van sluisen en bruggen, maar wel boven water. Heel soms groeit steenbreekvaren in een greppel of onder struiken.

Steenbreekvarens komen voor in gematigde streken over de hele wereld, vaak op rotsen of rotsachtige plaatsen, zoals oude muren en gebouwen waar een zachte specie is gebruikt. Bij ons is dat vooral in Zuid-Limburg en in stedelijk gebied. Overal elders kun je incidenteel een steenbreekvaren tegenkomen, maar ze lijken te ontbreken in het Waddengebied.

Bijzonderheden en opmerkingen

- Website Flora van Nederland meldt dat de koningsvaren zijn beschermde status als bedreigde en beschermde plant kreeg omdat de wortelstokken veel werden verzameld als substraat voor orchideeënkweek en de mooie sporenpluimen voor de bloembinderij.

- Het boek van Turnhout meldt dat de tongvaren graag op kerkmuren van oude gereformeerde kerken groeit, omdat die gewoonlijk wat nattere muren hebben dan katholieke kerken. Katholieke kerken worden vaker verwarmd, ook wel midden in de week, terwijl protestantse kerken vaak

vooral in het weekend worden verwarmd. Jammer is dat na een renovatie van muren de tongvarens vaak niet meer terugkomen, omdat moderne specie harder is dan de oorspronkelijke kalkspecie. Waar historische bouwmaterialen worden gebruikt groeien ze soms wel weer.

- De steenbreekvaren *Asplenium trichomanes* kent wat ondersoorten, onder meer de ssp. *quadrivirens*, waarvan de bladstelen meer recht opstaan en de deelblaadjes wat verder van elkaar staan. Het verschil met de 'echte' *A. trichomanes* is vaak moeilijk te zien en soms kan alleen cytologisch onderzoek (celonderzoek) duidelijk maken of het de *A. trichomanes* of de *A. trichomanes* ssp. *quadrivirens* is. De varengelerden zijn er nog niet uit en sommigen denken dat de meeste meldingen van *A. trichomanes* eigenlijk betrekking hebben op de ondersoort of zelfs dat de 'echte' *A. trichomanes* nog niet eens is aangetoond in Nederland. Tja, ik schreef al dat varens wat geheimzinnigs over zich hebben en mogelijk schreef ik hier dus over een soort steenbreekvaren die er helemaal niet is in Nederland, een 'spooksteenbreekvaren'. Gelukkig trekt ons steenbreekvarentje zich daar niets van aan: die blijft gewoon zoals die is: mooi.

- Hopelijk zijn websites als Wikipedia opgewassen tegen de zich her en der manifesterende agressieve politiek en druk uit ultraconservatieve en populistisch-fascistische hoek. Wat zich in de VS - veelal onder de noemer 'anti-woke' - afspeelt op het terrein van politiek, natuurbeheer, klimaatbeleid, economie, wetenschap, onderwijs, cultuur en samenleving is buitengewoon zorgwekkend en komt in grote lijnen pijnlijk overeen met het Duitsland van 1933-1939. Verschillen zijn er: het percentage stemmen op de Trump-partij in november 2024 was bijna 6% hoger dan dat op Hitlers NSDAP in maart 1933 (49,8 om 43,9); het aanvalstempo van Trump c.s. op de democratie ligt vooralsnog aanzienlijk hoger dan dat van Hitler; iedereen kan - mits gebruikmakend van betrouwbare media - dit proces zo goed volgen, dat niemand ooit kan zeggen het niet te hebben gezien en geweten, hooguit het niet te hebben willen zien en weten.

De boomleeuwerik

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG
FOTO'S: MARIJKE KEMPS

“Madelief”

In het algemeen worden de tjiftjaf en, even later, de fitis als dé lentevogels beschouwd. Vroeg in het voorjaar kondigen deze sterk op elkaar lijkende vogels met hun eigen specifieke zang de lente aan en iedereen is daar verrukt van. Ikzelf ben ook blij als ik de eerste tjiftjaf hoor maar na enige tijd wordt zijn liedje wat saai, eentonig. Het geluid van de fitis daarentegen gaat nooit vervelen! Voor mij is er echter nog een andere echte (vroeg) lentebode: de boomleeuwerik. Hij is er doorgaans al half februari! In een voor deze soort gunstige omgeving (heideterrein op de zandgrond) is de boomleeuwerik met zijn prachtige zang en kenmerkende gedrag een waar feest en een teken dat de winter spoedig voorbij zal zijn.

Ik verkeer in de gelukkige omstandigheid dat ik de favoriete habitat van de boomleeuwerik vlak bij huis heb: de Gorsselse Heide. Voor zijn neefje, de veldleeuwerik, die

qua gedrag (en zang) wat op hem lijkt is het gebied helaas wat te klein en te weinig open. De boomleeuwerik biedt mij met zijn aanwezigheid echter ruim voldoende compensatie.

Leefgebied

Het is niet toevallig dat de boomleeuwerik op de Gorsselse Heide voorkomt. Zijn voorkeur gaat qua leefgebied immers uit naar voedselarme zandgronden, deels dichtbegroeide stuifzanden met vliegennestjes, heideterreinen, schrale dennenbossen met kapvlakten, brede brandgangen of zandwegen. Ook (voormalige) militaire oefenterreinen en droge zandige duinheidegebieden horen daarbij. Relatief kleine gebieden met spaarzame begroeiing en een grillige afwisseling van struiken en bomen zijn favoriet. De overwinteraars tref je vooral op stoppelakkers aan. In de juiste biotoop kunnen vooral de mannetjes heel plaatsgetrouw zijn. De boomleeuwerik broedt van maart tot en met juni (soms tot augustus) op een nest dat op de

grond is gebouwd. Doorgaans zijn er twee legsels van 3 tot 5 eieren. De eieren komen na twee weken uit. De jongen verlaten al na 10 tot 12 dagen het nest maar kunnen dan nog niet vliegen. Dat gebeurt pas na zo'n vijf tot tien dagen. De jongen van het eerste legsel blijven vaak in de buurt van het tweede legsel en vormen in het najaar groepjes van zo'n tien vogels. Het vrouwtje broedt alleen. Het mannetje blijft in de buurt van het nest en voert het vrouwtje. Beide verzorgen ze de jongen.

Dat geluid!

De mooiste tijd om de boomleeuwerik waar te nemen is het (vroeg) voorjaar als de zang op gang gekomen is en de mannetjes grote indruk maken met hun baltsvluchten. Als je op de goede plek bent kun je er 's morgens vroeg letterlijk op wachten dat na enige momenten de boomleeuwerik met zijn show begint. Al jubelend en zingend stijgt hij vanaf de grond op en gaat hij al cirkelend de lucht in. In grote golvende kringen vliegend en zingend bakent hij zijn territorium af en maakt hij zijn burenduidelijk waar hij woont. Aan het eind van zijn liedje komt hij in een spiraalvlucht naar beneden glijden om, meestal, op een boomtop te landen. De boomleeuwerik zingt ook zittend op zo'n boomtop en zelfs wel eens op de grond. Zijn zang bestaat uit vele lange reeksen van dalende, warme klanken telkens met het herhaalde karakteristieke "lu-lu-lu", waar de wetenschappelijke naam *Lullula* aan ontleend is. De hele strofe duurt zo'n drie tot vijf seconden. Naast de zang is ook de roep van de boomleeuwerik bekend. Een melodieuze drielettergreppige jodel (tie-de-d-lie) die met het woord 'madelief' onthouden kan worden. In sommige streeknamen komt deze roep naar voren. Naast Madelief is dat bijvoorbeeld: Zoetelief, Lieveke en Turrelut. De familienaam van de boomleeuwerik is *Lullula arborea*, in het Engels: Woodlark en in het Frans: Alouette lulu net als de helikopter. Deze laatste naam houdt waarschijnlijk verband met zijn vlieggedrag.

Uiterlijk en eten

In een aantal opzichten lijkt de boomleeuwerik op de veldleeuwerik maar een duidelijk verschil is de lengte van de staart. De boomleeuwerik heeft een opvallend kort staartje. Kort is ook het kuifje op zijn kop. In zijn uiterlijk zijn verder opvallend: een zwart-wit vleugelvlekje en brede, lichte wenkbrauwstrepen die in een V-vormig patroon op het achterhoofd samenkomen.

Het voedsel van de boomleeuwerik bestaat voornamelijk uit insecten maar in de winter ook uit een mix van zaden en blaadjes. Oudere vogels eten ook in de zomer wel wat zaden en grassen maar jongen worden uitsluitend gevoed met insecten, voornamelijk rupsen maar ook kevers, vliegen en spinnen. Ze vinden hun voedsel alleen maar op de grond.

Hoe gaat het ermee?

Het gaat momenteel relatief goed met de boomleeuwerik in tegenstelling tot de ontwikkeling van een andere leeuwerik: de veldleeuwerik. In de 19e eeuw was de boomleeuwerik nog een zeldzaamheid. Rond 1900 volgde vestiging in de duinstreek en daarna ook langzaam in andere gebieden maar pas na een sterke afname in de jaren

'50 en '60 van de vorige eeuw zien we in de laatste 25 jaar een toename. In vergelijking met de jaren '70 is het aantal broedparen bijna verviervoudigd. Er zijn momenteel zo'n 5000-7000 broedparen (in 2018-2020). De boomleeuwerik is een korte afstandstrekker. In de najaarstrek verdwijnen de meeste vogels naar Zuid-Frankrijk, Spanje, Italië en de Balkan. Een klein aantal overwintert hier. Terwijl de situatie bij de boomleeuwerik stabiel is of een lichte toename laat zien kent de situatie bij de veldleeuwerik een sterk neerwaartse spiraal maar is de totale populatie nog altijd vijf keer zo groot als die van de boomleeuwerik (40.000).

Veldleeuwerik

Medio jaren '70 was de veldleeuwerik de meest verbreide broedvogel van Nederland voorkomend in 98% van de atlasblokken. De totale populatie bedroeg toen een half tot driekwart miljoen. Sinds de jaren '70 is dat aantal gedaald tot 34.000-44.000 (2018-2020). Op de Veluwe kun je de veldleeuwerik nog tegenkomen en verder vooral in Oost- en Zuid-Groningen en Zuid-Limburg. De veldleeuwerik heeft behoefte aan grote open landschappen, zoals heide en duinen. Ze broeden ook vaak in graslanden en open akkerbouwgebieden. De veldleeuwerik is iets groter dan de boomleeuwerik en behalve dat hij in een andere biotoop leeft, zijn er nog meer verschillen. Met name zijn zang en vlieggedrag zijn afwijkend. De zangvlucht van de veldleeuwerik is spectaculair. Hij stijgt op en begint al na een paar meter uitbundig te

Hij stijgt op en begint al na een paar meter uitbundig te zingen. Dat blijft hij doen, terwijl hij omhoog schroeft in steeds kleiner wordende spiralen. Aangekomen op een hoogte van vele honderden meters en met het blote oog niet meer dan een stipje, blijft hij hangen met de vleugels en staart uitgespreid, vooral bij weinig wind. Nog steeds zingt hij vrijwel onafgebroken tot soms wel langer dan een kwartier. Aan het eind van zijn optreden laat de vogel zich langzaam zakken, de zang wordt aarzelender tot hij op tien, vijftien meter boven de grond stopt en naar de grond vliegt.

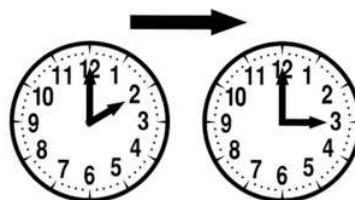
Beide leeuwerik soorten verdienen op het vlak van bescherming onze volle aandacht. Het zijn heel bijzondere vogels die vooral vanwege hun zang en hun vluchtgedrag respect afdwingen. Veel mensen staan in verbazing naar hen te kijken in de lente maar ook in de zomer.

Bronnen:
Vogelbescherming Nederland
SOVON Vogelatlas
Diverse vogelboeken en
Andere publicaties

De Zomertijd

De gevolgen van het invoeren van de zomertijd voor het wild

Auteur: Karin de Raadt

© Attribution-ShareAlike License

Afbeelding van Wolfgang Eckert via Pixabay

Tot zo'n 3 tot 4 dagen nadat de zomertijd is ingegaan, worden elk jaar opvallend veel wilde dieren doodgereden. De oorzaak is bekend: de mens kan wel zijn klok verzetten, de dieren niet.

Reeën, herten en wilde zwijnen zijn actief in onze ochtend- en avondspits en steken als kippen zonder kop wegen over, zeker nu de geboortetijd nadert en mannetjes op zoek zijn naar nieuwe territoria.

Zo eindigen jaarlijks, naar (uiteenlopende) schattingen, tussen de 10 – en 15 duizend dieren onder de wielen van automobilisten.

Natuurorganisaties bezorgen de slachtoffers een tweede leven: ze leggen ze neer op heidevelden en in bossen. Daar zijn de kadavers waardevolle voedselbronnen. Na een dag of 3 gaat het dode dier stinken. Voor wilde zwijnen het signaal dat er wat te eten is, evenals voor vossen, dassen, buizerds, marters, raven, zeearenden enzovoorts.

Bron: De Volkskrant van 5 april 2025.

Bekenwandeling in Loenen

(9 Maart 2025)

Auteur: Bert van der Saag

Om 14 uur had zich een grote groep mensen verzameld op de kleine P-plaats bij kasteel Ter Horst. Dat gaf de drie gidsen, Gerard, Karin en Bert een prima gevoel. Gerard had een mooie tocht uitgezet die wij de dag ervoor al hadden verkend.

De groep werd in drieën verdeeld en, na elkaar ging elke

groep op pad. Ik zou in tegengestelde richting gaan maar eerst even naar de eerste brug voor het Kasteel.

Tenslotte is dit kasteel (Ter Horst) op een horst gebouwd om beter tegen het water bestand te zijn. Vervolgens gingen we in de richting van het 'Loenerhof' om net daarvoor rechts af te slaan. Hier is alweer genoeg geschiede-

nis. Hier loopt de Stroobroekse beek en heeft de Stroobroek molen gestaan. Dit pad lijkt niet begaanbaar, maar is toch gewoon openbaar. We zagen veel mooie dingen onderweg en je komt vervolgens uit bij de resten van de ‘-Bovenste molen’. Hier mochten we van de familie de oude resten van de waterval goed bekijken. Ook is hier goed zichtbaar dat de Loenense Molenbeek hier opgeleid is.

We volgden de Molenallee en zagen dat er in de omgeving veel aan nieuwe boomaanplant is gedaan. We gingen vervolgens het erf op van Chris van Oorspronk, eveneens met toestemming en konden mooi bekijken waar de Grote Slats- en Kleine Slats molens hebben gestaan. Het lijkt er sterk op dat er twee molens raderen hebben gezeten. Een bovenlader en even verderop een onderlader.

Mooi is te zien hoe er aan de natuur gewerkt wordt in de tuin. De Gele Kornoelje staat al behoorlijk in bloei. We bekeken het aquaduct, met boven De Biezeman, die over de Loenense Molenbeek gaat.

We liepen door het Lonapark en konden nog snel zien dat Loenermark I thuis speelde, maar we zijn doorgelopen. Langs de drie Grachtvijvers, de Duivelskop en Kleine Horst beek gingen we de Vrijenbergweg op, om via een stukje Groote Modderkolk naar de koppen van de Stroobroekse beek te lopen. Dan nog de Afscheidingsallee, het erf van de Groote Modderkolk, De Verbrandingsallee en De Peppeldreef kwamen we na een geslaagde tocht tevre-

De Gele Kornoelje staat al behoorlijk in bloei.

het aquaduct

den aan bij het startpunt. Iedereen had het volbracht en was zeer tevreden dat het zulk heerlijk weer was. Duidelijk is wel wat een prachtige natuur we toch hebben op onze Veluwe, we mogen trots zijn op ons unieke beken- en sprengstelsel en wat een voorrecht dat we hiervan zo kunnen genieten.

Een zeer tevreden gids, Bert

50 jaar lid!!

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

Nog steeds een zeldzame gebeurtenis. Op de afgelopen Algemene Vergadering van onze afdeling werd Herma Scherpenzeel in het zonnetje gezet omdat ze 50 jaar lid is van IVN. Nu bestaat onze afdeling pas sinds 1989 maar Herma heeft in 1975 de opleiding tot natuurgids in Arnhem gevolgd. Daar is ze ook 5 jaar als natuurgids werkzaam geweest, voordat ze overstapte naar de afdeling Oost-Veluwezooom.

Uit oude jaarverslagen blijkt dat Herma in 1983 al lid was van de scholenwerkgroep van die afdeling. Herma nam de kinderen mee de natuur in. Deze werkgroep heeft zowel opdrachtbladen voor de kinderen gemaakt als leskisten met materialen uitgeleend aan scholen in de regio Oost--Veluwezoom. Ook is Herma jarenlang actief geweest in de werkgroep Ruimtelijke Ordening en Beleid (ROB). Aandachtspunten in 1992 waren o.a. de ontwikkelingen in de uiterwaarden (Havikerwaard en Velperwaard), de (verloeding van) sprengen Laag Soeren en het Landschapsbeleidsplan. Daarnaast is ze geboren en getogen in Laag--Soeren en erg actief geweest langs de Soerense beek. Ze is coördinator geweest van de werkgroep monitoring Soerense beek (samenwerking met de Bekenstichting).

Afbeelding: Herma scherpenzeel

Verder heeft ze jarenlang in het cursusteam van de gidsenscursus van IVN meegedraaid (die toen nog geen opleiding heette) en is ook als mentor actief geweest in beide afdelingen.

In 1988 was ze betrokken bij de oprichting van de afdeling Eerbeek e.o. en was lid van zowel Eerbeek als Oost--Veluwezoom.

Herma weet ook veel van paddenstoelen. Die kennis heeft

Afbeelding: Sjoukje Geerdes

ze in IVN-verband tijdens excursies overgedragen, maar ook veelvuldig in KNNV-verband.

De bovenstaande feiten zijn bijna een op een te plakken voor de tijd die ze ook in Eerbeek lid is. In 2016 kreeg ze de gouden speld uitgereikt door de interim voorzitter Eric Klein Lebbink voor 40 jaar lidmaatschap. We konden dit keer alleen een bos bloemen overhandigen omdat er geen speld aan een 50 jaar lidmaatschap is verbonden. Herma krijgt een brief/oorkonde van de landelijke voorzitter.

Op diezelfde avond werd Sjoukje Geerdes en Chris Holtslag gehuldigd voor hun 25 jarig lidmaatschap met een zilveren speld en uiteraard een bos bloemen. Ook zei zijn beiden zeer betrokken bij de afdeling Eerbeek en hebben menig maal hun beste beentje voorgezet als coördinator en bij projecten binnen de afdeling.

Als laatste kreeg Herman Heskamp een boekenbon en een bloemetje voor zijn werk als secretaris bij de afdeling.

Afbeelding: Chris Holtslag

Verslag publiekswandeling IVN Zutphen en IVN Eerbeek

(op 16/2/25)

Auteur: Karin de Raadt

Oude Bornhof

Het thema van deze wandeling is een stadswandeling met de nadruk op de diversiteit aan bomen.

Al lopende kun je natuurlijk niet om de geschiedenis van deze prachtige stad heen.

Namens IVN-Zutphen zijn Helga van den Enk en Dineke van Krimpen de gidsen en namens IVN-Eerbeek Jan Coenraads en Karin de Raadt (i.p.v. de zieke Lambert Kouwenberg).

Vooraf dachten we dat er zo rond 30-35 deelnemers zouden zijn. Op deze koude, maar prima wandeldag melden zich 60-70 belangstellenden. I.p.v. opdelen in twee groepen worden er dat vier. Twee groepen met vooral aandacht voor geschiedenis (Helga en Dineke) en Jan en Karin vooral voor de bomen en planten.

De wandeling start op het Olde Bornhof. Hier bouwde in 1343-'47 een zekere Borro, een kanunnik van de St. Walburgkerk, zijn woonhuis, dat hij later met het bijbehorende hof aan de stad schonk ten dienste van de liefdadigheid. Vanaf 1611 werden er in het huis armen ondergebracht, mits van onbesproken gedrag. Minder vermogenden werden op aparte vrouwen- en mannenzalen ondergebracht. De rijken kochten zich een plaats in een proviershuis.

Rond 1910 zijn vier bomen geplant, waarvan er nog drie leven, een Noorse esdoorn, een Hollandse linde, die er uitziet als een eik, en een cultivar van de gewone esdoorn. De vierde boom is een jonge tulpenboom.

De Noorse esdoorn wordt o.m. gekenmerkt door de overlangs gekerfde schors. Er zijn heel veel kweekvormen, dit is de roodbladige variëteit. De bloemen zijn groot en geven veel nectar.

De tulpenboom komt uit het oosten van Noord-Amerika, daar kan de boom 55 meter hoog worden, bij ons 25 meter. Zijn gele, tulpachtige bloemen hebben Jan Wolkers geïnspireerd tot het schilderen van 'Het Grote Gele doek', dat in de Lakenhal van Leiden te bewonderen is.

Een volwassen tulpenboom heeft meestal een kaarsrechte onderstam die zich vaak pas vertakt na 15m. De Indianen noemen de boom daarom "kanohout".

Bloem en blad Tulpenboom

Via het Oskamstraatje lopen we tussen gesnoeide leilindes uit 1975 door. Als we omkijken zien we de oude stadsmuur, prachtig gerenoveerd. De route voert verder langs de Boompjeswal en de Paardenwal richting de Berkelpoort

waar we kunnen genieten van het zogenoemde Leeuwen-huis. Aan de andere kant liggen de fluisterboten klaar voor het nieuwe seizoen.

De Berkelpoort vormde de verbinding tussen de oude stad en de Nieuwstad. In 1312 werden de oude stad Zutphen en de Nieuwstad bestuurlijk met elkaar verbonden. De poortbogen konden vroeger worden afgesloten bij vijandelijkheden. De schietsleuven en moordgaten waarmee de vijand kon worden bestookt met stenen en gloeiende pek zijn nog zichtbaar.

We gaan weer door richting het Luthers hofje. Ook bedoeld voor armen en ouden van dagen, maar dit moesten wel 'nette' mensen zijn!

Bij de Spaanse poort worden de prunussen bewonderd, net als de kleine taxusstruiken die in de stadsmuur groeien, 'uitgepoept' door vogels. De taxus, ook wel venijn- of gifboom genoemd, is een taaie rakker. Hij kan wel 2000 jaar oud worden, en groeit zelfs na stevig snoeiwerk 'gewoon' weer terug. Vandaar de bijnaam 'Boom des Levens'. Tegelijkertijd wordt hij ook de 'Boom des Doods' genoemd, vaak aangeplant op kerkhoven ter nagedachte-nis aan overleden dierbaren, maar ook vanwege het hoge gifgehalte. Alle delen van de boom zijn giftig, behalve de rode, wat glibberige zaadrok waar vogels gek op zijn. De zwarte pit is echter ook giftig, maar die poepen de vogels uit, en dat is wat hier is gebeurd.

Via de Dieserstraat met de eerste biologische winkel van Zutphen, richting de Isendoornstraat met de vele, vaak antroposofische scholen, slaan we af richting Nieuwstad waar we een prachtig uithangbord met een edelhert kunnen bewonderen. Even verderop bij een lokale energie-aanbieder kan de liefhebber gratis jonge bomen of struiken meenemen, een geweldig initiatief!

Langs de Molengracht zien we o.a. een robinia pseudo-acacia, ook wel met de weinig flatteuze naam ambttenaren-boom genoemd. Nou ja, 'vroeger' hadden ambttenaren een slechte naam. Ze konden niet ontslagen worden en waren derhalve werkschuw. Nou, dat is de robinia ook. Als één van de laatste loofbomen komt de boom in blad en verliest het als één van de eerste. Hoe lui ben je dan? Aan de overkant zien we een haagbeuk, bijnaam 'zaagbeuk', vanwege het gezaagde blad.

Inmiddels is er een aarzelend zonnetje verschenen en als we uit de wind staan is dat heerlijk!

Een kleine uitstap naar de Berkelkade brengt ons bij een aantal Turkse - of boomhazelaars. Dit is een bladverliezende boom uit de berkenfamilie. De soort is inheems in het zuidoosten van Europa en West-Azië. De lichtgrijze tot vaalgele schors heeft een dikke kurkstructuur. De hoofdtakken zijn dik in vergelijking met de stam en staan bijna verticaal uit. De boom draagt eetbare hazelnoten die in clusters dicht opeen staan. Onder de boom liggen nog lege hulzen en de oude bloeiwijzen hangen nog in de boom.

Tot eind 19e eeuw was de Berkel een levendig riviertje dat

een belangrijke rol speelde in het alledaagse leven in de aanliggende plaatsen. De rivier werd bevaren met berkel-zompen, kleine vrachtschepen met een geringe diepgang. Totdat in de regio spoorwegen en verharde doorgaande wegen werden aangelegd, was dit de belangrijkste vorm van transport. Toen de trein dit overnam, is er veel gesloopt zoals de negen watermolens die er stonden.

Een stukje terug langs de Brugstraat steken we over naar de IJsselkade. Net voor de nieuwe horeca-uitspanning staan twee Kaukasische vleugelnoten die de renovatie van het gebied ogenschijnlijk goed hebben overleefd. Totdat ik beter kijk, en een zwavelzwam herken in één van de twee bomen. Slechte zaak, dit is een zeer invasieve parasiet! De boom is ook nog eens gevoelig voor nachtvorst.

winterknoppen kaukasische vleugelnoot

Eén van de kenmerken van deze boom zijn de opvallende knoppen in de herfst en winter, waarin de nog onontwikkelde bladeren en bloemen zichtbaar zijn.

Langs de IJsselkade zien we de witgepleisterde huizen. Ooit kregen de bewoners subsidie als ze hun huizen wit lieten schilderen en luiken aan lieten brengen. Persoonlijk vind ik de crèmekleurige panden mooier.

Natuurlijk staan we even stil bij het standbeeld van Ida Gerhardt, de beroemde lokale dichter (uit Eefde). Zij kijkt peinzend en wat verlangend uit over de IJssel. In een plaatselijke, wat stoffige oude boekhandel, kun je al haar werk kopen, zeer de moeite waard!

Beschut staand, onderaan de IJsselkade, wordt de geschiedenis van de IJssel verteld, onze jongste rivier. Pas in de zesde eeuw ontstaan door een dambreuk ten noorden van de gemeente Voorst.

Vanwege archiefmateriaal weten we dit. In 882 werd Deventer aangevallen door de Noormannen die per Viking-schip vanuit de Betuwe aan kwamen varen. Kennelijk was de IJssel toen al bevaarbaar. Dat blijkt ook uit archeologische vondsten uit die tijd, zowel in Nederland als in Duitsland.

In de daaropvolgende eeuwen zou de IJssel uitgroeien tot een belangrijke transportroute tussen het Rijnland en de Noordzee. Hanzesteden als Doesburg, Zutphen, Deventer, Kampen, Hattem en Zwolle groeiden als handelsplaats. Tja, dat roept de vraag op wat de oudste rivier van Nederland is, dat is de Linge, althans het oostelijke traject.

Ruimte voor de rivier.

De IJssel wordt meer verbonden met de stad. Zo is aan de overkant bij de wijk De Hoven het natuur- en recreatiegebied Tichelbeeksewaard ontstaan. In dit Natura 2000-gebied komen veel weidevogels voor en orchideeën. Er zijn veel wandelpaden en uitkijkpunten. Het roestbruine Cortenstaal zorgt voor verbinding, dit is langs de IJsselkade zichtbaar, onder de oude IJsselbrug en bij de uitkijkpunten. Hier is over nagedacht!

Langs de Martinetsingel tegenover het gerechtsgebouw staan jonge lindes, een rijkstrooiselsoort. Belangrijk i.v.m. de klimaatverandering en heel toepasselijk in deze setting. Onder de linde, die dikwijls werd aangeplant in het centrum van het dorp, werd vaak recht gesproken. Deze plekken noemde men 'dinge plaatsen'. Even verderop staat een geënte lindeboom, herkenbaar aan de verticale striem op de schors op ongeveer 1.20m hoogte. Bij deze boom is gekozen voor een vegetatieve vorm die we 'spleet-enten' noemen. Hiervoor is een zaailing van de lindeboom buiten uitgeplant, waarop na twee jaar de nieuwe soort wordt gezet, wat als volgt in zijn werk gaat. De onderstam wordt afgezaagd op een hoogte van 100-120 cm. Het ontstane wondvlak wordt gespleten, waarna een takje van de gewenste variëteit in de gemaakte opening wordt gezet. De cambium laag tussen bast en houtcellen (groeilaag) moet daarbij op elkaar aansluiten. Om uitdroging te voorkomen, wordt het geheel met entwas dichtgesmeerd. Als de ent en de onderstam zijn vergroeid is de nieuwe boom een feit.

Even verderop staat de 'De droge nap', het karakteristieke beeld van de dorpsomroeper, die wel van een borreltje hield. En via de Drogenapsteeg zijn we terug bij het begin van deze leuke wandeling.

jonge lindes Martinetsingel

Zicht op de Drogenapstoren vanaf de Martinetsingel

blad Noorse esdoorn pagina 19

stadsmuur vanaf de Martinetsingel

Lentekriebels

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG

Het is eind februari maar het lijkt wel lente. De temperatuur is ver boven 'normaal' en hier en daar zie je sneeuwkllokjes en andere vroege bloeiers. De wereld ontwaakt uit zijn winterslaap en ook de mensen komen naar buiten. Mijn buurman, een tuinliefhebber, is druk bezig met snoeien, verplanten en nog meer van die dingen. Hij zegt dat het geen haast heeft maar intussen wijst hij mij er wel op dat ik ook snoeiwerk heb. Helaas zal daar voorlopig niets van terecht komen gezien mijn schouder beperking.

Het lijkt wel of iedereen even de zorgen over de wereldgebeurtenissen vergeet en zich een zonnig humeur aangeometen heeft. Love is in the air. Het duidelijkst merkbaar is dit bij de vogels. In het topje van de nog kale prunus zingt een merel, op de voedertafel verdringt zich een groep mussen om de beste stukjes te bemachtigen en koolmezen hangen aan de pindaslingers en vetblokken. Ik lees in de keuken bij het raam de krant en wordt ondanks het lenteweer toch wat moedeloos van alle ellende...

Dan hoor ik plotseling een doffe klap vlak naast me. Wat was dat nou? Als ik naar buiten kijk aanschouw ik een kleine ramp. Een vogeltje is tegen het raam gevlogen. Nog stuiptrekkend ligt mevrouw vink op de stoep, een trieste aanblik. Dan zie ik nog een tweede vogel, ook een vink maar een mannetje. Ook hij zit er versuft bij op tien centimeter afstand van het vrouwtje. Hij heeft de klap overleefd, maar daar is ook alles mee gezegd.

Door zijn pootjes gezakt, de ogen af en toe gesloten lijkt hij zijn laatste vlucht 'achter een meisje aan' te overdenken. Af en toe kijkt hij in de richting van het liefje dat nu dood in de inmiddels neervallende regen ligt. Een windvlaag strijkt door zijn veren en drijft hem naar een iets

droger hoekje achter een bloempot. Als de regen opgehouden is komt hij weer tevoorschijn en gaat hij weer naast zijn (aanstaande) partner zitten. Meer dan een uur na de noodlottige vlucht is hij voldoende op krachten gekomen om zelfstandig weg te vliegen. Hij heeft het overleefd en kan weer zijn vinkenleven voortzetten.

Ik weet niet hoe dat gaat bij vinken. Zou hij er weer snel bovenop zijn? Zou hij weer een nieuwe partner vinden en dan voorzichtiger zijn? Dan zie ik hem wel weer terug op de voedertafel of hoor ik weer zijn liedje met de vertrouwde vinkeslag. Dan wordt het misschien ook voor hem toch nog een mooie lente.

Mijn bankje

AUTEUR: JAN COENRAADTS

In de serie: Bankje met uitzicht

Ook ik heb een favoriete bank en wel eentje op de Empe-sche en Tondensche Heide. Fietsend over de soms wat ongemakkelijke Mestweg parkeer ik de fiets bij het hek en wandel dan na het hek een stukje langs de Mestweg en ga dan rechtsaf het 'Harald van den Akker-struinpaadje' in. Vervolgens ga je links naar het vlonderpad, maar rechts is er een mini-heuveltje met daarop een bank en dat is 'mijn' bank. Nou ja, de bank is pas weer vernieuwd en zit nu voor mij wat minder comfortabel dan de oude, maar de plek is er even mooi om.

Eind maart zocht ik de bank weer eens op, voor het eerst sinds de late herfst. Ik kom hier wat te weinig, maar te weinig kom je hier sowieso. Het was een zonnige dag met een fris windje en ook een mooie dag voor de vele ooievaars in de dennen. Door de kijker telde ik wel zes nesten vlak bij elkaar en misschien miste ik er ook nog wel een-tje. Een bedrijvige boel daar: ik denk niet dat er al echt werd gebroed, maar de paarvorming was duidelijk en er werd veel geklepperd en soms gesekest. Dat vereist wat acrobatiek met die klapwiekende grote vogels in een hoge den, maar wanneer de echte wil er is, lukt het wel. De ooievaars vliegen af en aan om te foerageren en je ziet ze hier dan ook overal vliegen en staan. Er moet op deze locatie heel wat te vinden zijn voor al die grote snavels en straks ook voor de jongen. Verderop kijk je op wat kleine plassen water en daar zwommen een paar grauwe ganzen en meerkoeten en er liep een ooievaar rond.

Terug naar Staphorst

Heerlijk om hier weer te zijn, want het landschap hier sprak mij vanaf het begin bijzonder aan. Ik groeide gro-tendeels op in Staphorst en daar was en is veel meer dan klederdracht, kerk en boerderij met groen en blauw. Zo zijn er in het lagere westen van de gemeente uitgestrekte weilanden, kanalen, vaarten en trekgraten met veel vogels en andere dieren. In het wat hogere en drogere oosten van de gemeente ligt een mooi natuurgebied. Het waren voor-al jongelui die hier kwamen en de meesten kwamen niet verder dan de oude bosvijver tegenover de huidige recrea-tievijver 'De Zwarte Dennen' en zeker was het daar mooi en vaak gezellig. Soms reed ik verder naar de Kievitshaar-weg, want daar waren een paar fraaie terreinen met bos, heide, vennen en wat gras. Het lijkt daar op de Empesche & Tondensche Heide rond mijn bank en je zag er naast soms nogal wat kokmeeuwen ook ongeveer dezelfde vo-gels. Ik was blij te ontdekken dat er vlakbij Eerbeek ook zo'n mooi terrein was en is. Speciaal in coronatijd was het een uitkomst hier naar uit te kunnen wijken.

Deze dag bloeiden de wilgen al wat, maar was er overal nog maar nauwelijks blad en bloem te zien. Toch vlogen er al een paar vlinders. Ze hadden geen zin om zich echt

te laten zien, maar ik denk in de vlucht wat 'ogen' te heb-ben gezien en denk dat het dagpauwogen waren.

Na een tijdje verliet ik de bank om via het houten vlon-derpad door het water en de Mestweg weer de fiets op te zoeken. Behalve een waarschuwing voor de watercrassula, een paar meerkoeten, eenden, ooievaars en wat afgebeten veren van een door een vos verraste vogel was daar nog niet zoveel te zien. Langs de Mestweg kreeg ik wat meer zicht op de grotere plassen aan de andere kant met vooral ganzen, eenden, meerkoeten, maar ook een blauwe reiger en een grote zilverreiger die in het water stonden. Daar loop ik ook graag langs en helemaal omheen, maar dat zit er voorlopig niet in, want dit gebied is in de paar- en broedtijd grotendeels afgesloten.

Ik stapte weer op de fiets met het stellige voornemen over een paar weken de bank weer op te zoeken.

Laurier of laurierkers

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

In de volksmond wordt de laurierkers, de *Prunus laurocerasus*, ook wel een laurier genoemd. Maar de laurier en laurierkers zijn twee heel verschillende planten. Ik kom hierop omdat mensen deze nog wel eens door elkaar halen terwijl het blad van de een (licht) giftig is en de andere vaak wordt vermeld in kookboeken.

Laurierkers (*Prunus laurocerasus*)

De laurierkers, de *Prunus laurocerasus* is een (haag)plant die geschikt is als erfafscheiding. Het is in feite een groene schutting. Deze plant is wintergroen en heeft een enorme groei­kracht. Hij kan wel 40 tot 50 centimeter per jaar groeien na het planten. Prima als haag, maar het kost wel veel snoeiwerk om hem bij te houden. Je moet hem rigoureu­se snoeien. Overigens wordt de groei­kracht wel iets minder als je hem een jaar of vier flink gesnoeid hebt. Eigenlijk is de laurierkers te groot voor een kleine of gemiddelde tuin. Hij gebruikt veel voeding en blokkeert het licht. Van de laurierkers bestaan veel varianten. Het ‘kers’ gedeelte van de laurierkers doet vermoeden dat de bessen van de laurierkers eetbaar zijn, maar dit is niet het geval; ze zijn zelfs giftig. Het blad van de laurierkers is groot en glanzend en kun je ook niet gebruiken in gerechten (in tegenstelling tot het blad van échte laurier).

Afbeelding: echte laurier

Echte laurier (*Laurus nobilis*)

De *Laurus nobilis* is de echte laurier. Het matte blad kun je gebruiken als kruid in gerechten. Je ziet ook meteen het verschil tussen het blad. Het blad van de laurier is kruidachtig. Als je erover wrijft komen de geuren vrij. Gedroogd is het te koop in de winkel.

De echte laurier is een niet volledig winterharde kuipplant die ook nog best prijzig is in de aanschaf. Deze moet je beslist beschermen in de eerste winters. De plant groeit niet zo snel en heeft veel organische voeding nodig.

De laurierkers bloeit in trossen die in zekere zin boven de bladeren uitsteken. De echte laurier heeft witte bloemetjes

Afbeelding: Laurierkers

die tussen de bladeren in groeien. Het grootste verschil tussen de twee planten is dat echte laurier gebruikt kan worden als kruid in de keuken, terwijl laurierkers maar beter niet gegeten kan worden. Niet alleen de kersen van de laurierkers zijn namelijk giftig, maar ook de bladeren zijn niet gezond om te eten.

Leden administratie

Nieuwe leden

E. den Hartog
A. Hoekstra-Bernhardt

Nieuwe vriend

C. van Dijk

Weetjes over de roodborst

AUTEUR: KARIN DE RAADT

Roodborsten vallen alles aan wat rood is. Het helpt ze te overleven. Roodborsten hebben namelijk hun territorium nodig om genoeg insecten te vinden. Daarom zullen ze andere roodborsten die in hun leefgebiedje komen bevechten en verjagen. Het is dan vooral de rode borst die de herkenning en agressie opwekt. Hij heeft ook liever geen rood speelgoed in zijn tuin!

Die afschuw is ook meteen de reden dat de jonge roodborsten bruin zijn. Op die manier worden ze tenminste niet

foto van Flickr fotograaf :sybarite48

© Attribution License

aangevallen door hun ouders. Die ouders hebben het in het broedseizoen al moeilijk genoeg met zichzelf. De eerste keer dat een vrouwtje zich vertoont in het gebied van een mannetje, valt hij haar dan ook vaak wél aan. Zij probeert zich dan in te houden en hoopt dat hij zijn vergissing inziet. Zijn territorium wordt dan tijdelijk in tweeën gedeeld, want samen voedsel zoeken is echt uitgesloten.

Roodborsten zingen altijd: mannetjes en vrouwtjes. Ook dat heeft weer te maken met dat territorium voor insecten. Ze zingen om hun gebied te claimen en te verdedigen.

“Roodborst tikt tegen het raam”: dat doen ze dus echt! Niet omdat ze erin willen; ze zien hun eigen rode spiegelbeeld en worden boos!

Niet iedere roodborst blijft in de winter in Nederland om een territorium te verdedigen. Ze kiezen: of een barre reis naar het warme zuiden (met insecten), of hier blijven en kou en honger lijden, maar wél als eerste ter plaatse zijn om zo het beste territorium te pakken en zo de meeste jongen te krijgen. Milde winters zijn daarom welkom.

Als je zomer en winter een roodborst in je tuin hebt, wil

dat dus niet zeggen dat het dezelfde vogel is. Als ‘die van jou’ besluit weg te trekken, wordt de leefruimte al snel benut door een roodborst uit Scandinavië die ook naar het zuiden is vertrokken.

Tekst: Vogelbescherming Nederland

Kievitsbloem

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

Wilde kievitsbloem, *Fritillaria meleagris* L., uit de Leliefamilie of Liliaceae, is een plant die opvalt door zijn hangende bloem en daarom nogal geliefd is om te plukken. Dat is niet verstandig want de soort is vrij zeldzaam en bedreigd, waarom we hem juist zouden moeten beschermen.

Ondergronds heeft de stinzenplant, net als andere plantensoorten uit de Leliefamilie, een bol, die als opslag dient voor de reserves die tijdens het groeiseizoen worden opgebouwd. Aan die bol tref je een bijwortelstelsel aan, dat een bos vormt. Er kunnen zich nieuwe bollen vormen aan de moederbol.

Uit de bol komt een tweetal smalle lijnvormige bladeren tevoorschijn en een rechtopstaande stengel, die bovenaan naar beneden gebogen is. Aan deze stengel staat nog een aantal bladeren verspreid. Deze bladeren zijn eveneens lijnvormig en alle bladeren hebben een grijsgroenige kleur, een gave bladrand en ze zijn op doorsnede doordat ze een beetje gevouwen zijn over de middennerf, gootvormig. De bladeren eindigen in een punt.

Aan de gebogen stengel ontstaat uit de bloemknop één bloem. Deze bloem heeft een bloemdek dat uit zes niet vergroeide, vrijwel identieke bloemdekbladen bestaat. De bloemdekbladen zijn meer dan twee zelfs tot drie cm lang en ze neigen samen waardoor de bloem een karakteristieke klokvorm heeft. De kleur van de bloemdekbladen is lichtpaars tot paars en soms wit. Door een blokpatroon op de bloemdekbladen lijkt het wel een oneindig schaakbord. De zes meeldraden hebben helmknoppen die naar binnen toe openen. Het bovenstandig vruchtbeginsel groeit na bestuiving en bevruchting uit tot een doosvrucht. Opmerkelijk is dat de gebogen stengel tijdens deze rijping rechtop gaat staan, zodat de tamelijk forse doosvrucht omhoog steekt.

In de zomer springt de doosvrucht open en komen de zaden vrij. Ze zijn gevleugeld en kunnen drijven waardoor ze door water verspreid kunnen worden.

Wilde kievitsbloem was een door de flora en faunawet wettelijk beschermde plant tot 2017 en staat nog steeds als 'bedreigd en beschermd' vermeld in de Heukels' Flora van Nederland (2020).

De wilde kievitsbloem komt in geheel Midden-Europa voor.

In België was de plant voor 122 jaar uitgestorven. De plant werd herontdekt op het hooiland aan de Leie in april 2021. De wilde planten in Groot-Brittannië zijn mogelijk niet oorspronkelijk, maar nakomelingen van gecultiveerde planten.

De wilde kievitsbloem is een kensoort van de kievitsbloem-associatie (*Fritillario-Alopecuretum pratensis*).

Naam

Het schijnt dat daarvoor ooit is gekozen vanwege de overeenkomst van de gesloten bloem met de schakeringen op een kievitsei. En broedende kieviten zaten ook vaak op dezelfde plekken.

De wetenschappelijke naam is afgeleid van *Fritillus* wat dobbelbeker betekent. Dat zou dan weer overeenkomen met de ogen van een dobbelsteen en de gelijkenis met de tekening op de bloem. Onze Duitse burens noemen het een "Schachblume", ze zien er een schaakbord in. Hoe dan ook, met de nodige fantasie kun je de mooiste beelden oproepen.

Maar het fraaie plantje spreekt al eeuwenlang tot de verbeelding.

Afbeelding: Wilde kievitsbloem

Het Everzwijn

AUTEUR: KARIN DE RAADT

Van wild zwijn naar vleeswaren

Foto van Flickr Fotograaf: Cheetah_flicks

© Attribution-NonCommercial-NoDerivs License

In Nederland leven ongeveer 12 miljoen varkens. Daarmee heeft ons land de hoogste varkensdichtheid per vierkante kilometer ter wereld.

De meeste mensen zien, horen en ruiken ze niet; de varkens zitten opgesloten in stallen, vooral in Brabant, Limburg en Gelderland. De meeste hiervan zijn vleesvarkens. Ze worden in zo kort mogelijke tijd vetgemest tot ze ongeveer 100 kilo wegen; daarna gaan ze naar de slachterij. Ze zijn dan gemiddeld een half jaar oud. Daarnaast zijn er ongeveer een miljoen fokvarkens, zeugen die na kunstmatige inseminatie voor nieuwe biggetjes zorgen. Die gaan na ongeveer drie jaar naar de slacht.

Het varken stamt af van het wild zwijn, ook wel ever, of everzwijn genoemd. Het is het bekende zwartharige wilde varken dat we goed kennen van de Veluwe en het zuidoosten van Nederland. Of anders wel uit de strips van Asterix en Obelix. Het verspreidingsgebied van het everzwijn strekt zich uit van West-Europa tot aan Japan, maar er zijn verschillende ondersoorten met subtiele uiterlijke verschillen.

Het everzwijn is altijd een geliefde jachtwildsoort geweest. De oudste grottekeningen dateren van meer dan 40.000 jaar geleden uit Sulawesi, Indonesië. In een kalksteengrot is daar levensgroot een varken afgebeeld. Dit betrof geen everzwijn, maar een nauwe verwant, namelijk het Celebes wrattenzwijn. Bijzonder aan de rotsschildering is dat het de oudst bekende afbeelding ooit is van een herkenbaar dier. Dichterbij huis zijn er grottekeningen van everzwijnen uit Altamira (Spanje) en Lascaux (Frankrijk), van 18.000 tot 14.000 jaar geleden.

Hoewel tevens jachtwild, werd het everzwijn al duizenden

jaren geleden gedomesticeerd. Er zijn 13.000 jaar oude vondsten van everzwijnen op Cyprus, waar het dier van oudsher niet voorkwam. Die zwijnen moeten dus zijn meegekomen met mensen van het vasteland. Maar mogelijk zijn die ook ingevoerd als jachtwild en waren het geen tamme dieren.

Archeologische bewijzen tonen aan dat het everzwijn al 12.000 jaar geleden werd gedomesticeerd in het huidige Irak. Tweeduizend jaar later kwamen die tamme varkens aan in Europa, meegevoerd door de landbouwers die geleidelijk Europa binnentrokken.

Die varkens werden in de boerengemeenschappen meestal losgelaten in het bos, al of niet bewaakt door een varkenshoeder. Daar kruisten ze met wilde zwijnen met als gevolg dat het DNA van de varkens uit het nabije Oosten geleidelijk vermengde met het DNA van everzwijnen. In de middeleeuwse stad werden varkens wel apart gehouden en vetgemest als spaarvarken, bij wijze van levende biobak waarin al het groenafval verdween.

Voor loslopende varkens om het huis golden strikte regels, vastgelegd in keuren en ordonnanties. Tegelijk werd het tamme varken ook gefokt op gewenste eigenschappen: snelle groei, aantal biggen en vleesopbrengst. Het varken veranderde zo geleidelijk van een harig beest met slagstanden in een roze varken met een dik achterwerk en een krulstaart.

foto van Flickr fotograaf: Maarten Zam

© Attribution-NonCommercial-ShareAlike License

Vanaf de 18e eeuw begon de varkensfokkerij te professionaliseren. Nederlandse varkens werden gekruist met Aziatische rassen om het Nederlandse ras te verbeteren. Subsidies van rijk en provincies bevorderden de varkensteelt, die in de 20e eeuw uitgroeide tot een afzonderlijke bedrijfstak met fokprogramma's, stamboeken en Rijksveeteeltconsulenten. En met grote exportbelangen. Het aantal varkens groeide van een miljoen in 1900 tot 12 miljoen nu, waarvan het overgrote deel is bestemd voor de export! Terwijl het aantal tamme varkens explodeerde, daalde het aantal in het wild levende varkens. Groei van de bevolking, jachtdruk, ontbossingen en het in cultuur nemen van woeste gronden zorgden ervoor dat het everzwijn in de loop van de 15e en 16e eeuw werd teruggedrongen naar de arme zandgronden. Alleen in vrijwel onbewoonde streken, zoals de Veluwe, wist het everzwijn stand te houden.

Everzwijnen zijn alleseters. Ze hebben een voorkeur voor plantaardig voedsel. In Nederland eten ze bij voorkeur eikels, en daarnaast beukenootjes, allerlei knollen, varens, paddenstoelen enz. Ze kunnen echter niet goed tegen de tannines in (groene) eikels. Dierlijke eiwitten verlichten de buikpijn als gevolg van de tannines en dat verklaart waarom de dieren de bodem omwroeten op zoek naar regenwormen, insectenlarven, kevers, amfibieën en muizen. Omdat varkens verder niet kieskeurig zijn, eten ze ook landbouwgewassen.

Wanhopige boeren mochten de dieren niet zelf bejagen, op straffe van hoge boetes wegens een hoge wildstand. In 1648 verzocht prins Willem III de edelen dat jaar niet op zwijnen te jagen, omdat de stand door de strenge winter te zeer achteruit was gegaan. In 1682 en 1690 werd de jacht eveneens verboden. In 1703 moesten zelfs everzwijnen uit Kassel in Duitsland worden gehaald om de Veluwe wilde zwijnen aan te vullen.

Na 1800 veranderden de jachtwetten onder invloed van de Franse bezetter. De adellijke privileges werden afgeschaft en de boeren beter beschermd. De jacht nam dus toe met als gevolg dat in 1826 het laatste wilde zwijn sneuvelde en vanaf dat moment als uitgestorven gold in ons land. Pas in 1904 en 1907 liet Prins Hendrik, geheel in Oranjetraditie een groot jachtliefhebber, enkele everzwijnen importeren in de Koninklijke Houtvesterij Het Loo.

In 1930 kwam een nieuwe zending uit Duitsland, en in 1943 zette de Duitse bezetter wederom zwijnen uit in het Nationale Park de Hoge Veluwe. Alle wilde zwijnen op de Veluwe zijn dus van Duitschen bloed.

De Jachtwet uit 1951 bestempelde het everzwijn als 'schadelijk wild' dat bestreden moest worden wegens de schade aan de landbouw. In 1972 werd het wilde zwijn onder het 'grofwild' geschaard, wat betekende dat de jacht voortaan meer aan regels was gebonden. De Flora- en faunawet verklaarde het wilde zwijn tot een beschermde inheemse diersoort. Afschot mocht vanaf dan alleen met een provinciale ontheffing. Zwijnen zijn formeel alleen toegestaan op de Veluwe en op de Meinweg in Limburg. In alle andere gebieden geldt een 'nulstand' en worden zwervende dieren afgeschoten.

In 2021 was de stand op de Veluwe gegroeid naar 10.000 wilde zwijnen, terwijl de draagkracht volgens sommigen 1350 zou zijn. De grote populatie komt door overvloedige mastjaren en zachte winters, en ook door al dan niet illegaal bijvoeren door argeloze wandelaars die de dieren naderbij willen lokken of door jagers die de stand willen beschermen. Jagers wijzen erop dat een natuurlijke vijand van het wilde zwijn ontbreekt en dat zij die rol dus moeten vervullen. Sinds de entree van de wolf op de Veluwe gaat dat argument niet meer op. Ongeveer 60% van de uitwerpselen van wolven bevat resten van everzwijnen, na het edelhert (20%), het ree (8%) en andere prooidieren als hazen, damherten en knaagdieren. Ook landbouw-huisdieren worden aangevallen.

Bron: Canon van de Nederlandse Natuur

Agenda

Zondag 04 mei 2025 **06.00 uur**
Vroege vogels op de Gorsselse Heide
Start: Hoek Elzerdijk/Gerrit Slagmanstraat in Eefde
Informatie: www.markegorsselseheide.nl

Zaterdag 17 mei 2025 **09.00 uur**
Voorfietsen: Fietstocht Apeldoorn kanaal
Start: Restaurant Grand Café De Korenmolen
Gidsen: Jan en Herman

Zondag 18 mei 2025 **14.00 uur**
publieksexcursie: Fietstocht Apeldoorn kanaal
Start: Restaurant Grand Café De Korenmolen
Kanaalweg 3 6961 LW Eerbeek
Gidsen: Jan en Herman

Zondag 18 mei 2025 **14:00 uur**
Bijenexcursie Emerpark
Start: Kaardebol Zutphen
Harenbergweg 1 7204 KZ Zutphen
Informatie: webmaster.zutphen@ivn.nl

Zaterdag 24 mei 2025 **14.00 uur**
Excursie biodiversiteit in Eefde
Start: Dorpshuis het hart
Jolinkweg 2 Eefde, 7211DM
Informatie: www.dorpsraadeefde.nl

Zaterdag 30 mei 2025 **09.00 uur**
Voorwandelen: Natuur in de buurt in Brummen
Start: Hoek Egelantier en Het Stroomdal in Brummen
Eerste gids: Thijs
Overige gidsen: Karin en Herman

Zondag 1 juni 2025 **14.00 uur**
Publieksexcursie: Natuur in de buurt
Start: Hoek Egelantier en Het Stroomdal in Brummen
Gidsen: Thijs, Karin en Herman

Vrijdag 06 juni 2025 **21.30 uur**
Vleermuizenexcursie Gorsselse Heide
Start: Hoek Reeverdijk/Elzerdijk in Eefde
Informatie: Lambert Kouwenberg 0575-540978

Zaterdag 12 juni 2025 **14.00 uur**
Voorwandelen: Zomer in het IJsseldal bij Voorst
Start: Bakkerij Bril Rijksstraatweg 24 Voorst
Eerste gids: Lambert
Overige gidsen: Aad en Karin

Zondag 13 juni 2025 **14.00 uur**
Publieksexcursie: Zomer in het IJsseldal bij Voorst
Start: Bakkerij Bril Rijksstraatweg 24 Voorst
Gidsen: Lambert, Aad en Karin

Vrijdag 27 juni 2025 **21.30 uur**
Zomeravondwandeling Gorsselse Heide
Start: Hoek Elzerdijk / Gerrit Slagmanstraat in Eefde.
Informatie: Lambert Kouwenberg 0575-540978

Zondag 16 augustus 2025 **09.00 uur**
Voorwandelen: Bloeiende heide op de Loenermark
Start: Einde verharding Imbosweg in Loenen
Eerste gids: Chris
Overige gidsen: Herman en Gerard

Zondag 17 augustus 2025 **14.00 uur**
Publieksexcursie: Bloeiende heide op de Loenermark
Start: Einde verharding Imbosweg in Loenen
Gidsen: Chris, Herman en Gerard

Voor informatie over plaats en tijd

Eerbeek: excursies@ivn-erbeek.nl
Telefoon 06-47368561

Zutphen: www.ivn.nl/afdeling/zutphen
Telefoon 0575-471995

*Cursief gedrukte activiteiten worden
niet georganiseerd door IVN Eerbeek*